

סימן יא. איסורי ערווה וממזרות

א. הקשר בין איסורי ערווה לממזרות

הוולד הנולד כתוצאה מביאה על איסורי עריות הוא ממזר (יבמות לט., רמב"ם הלכות איסורי ביאה טו:א)¹, וכן קידושין אינם תופסים בהם (קידושין טו., רמב"ם הלכות אישות ד:יב).

יש לדון מהו היחס בין שני הדינים המרכזיים בערווה - אי תפיסת הקידושין, והגדרת הוולד כממזר. ניתן להציע לכך שתי הבנות מרכזיות:

1. **הממזרות היא תוצאה של מעשה האיסור החמור.** חומרת מעשה האיסור - ביאה על אשה המוגדרת ערווה - גוררת תוצאות חמורות: וולד ממזר.

2. **זיווג בין שני אנשים שלא ייתכן ביניהם קשר אישות תקין גורר ממזרות.** לא העבירה היא המוקד הגורם לממזרות, אלא עצם הזיווג. בתוך הבנה זו, ניתן למצוא שתי נימות:

א. **המוקד הוא איסור הערווה** - כאשר איסור ביאה על אשה הוא איסור ערווה, יש לביאה על אשה זו שתי השלכות: אי תפיסת קידושין וממזרות.

ב. **המוקד הוא אי תפיסת קידושין** - כאשר הקידושין אינם תופסים, משמעות הדבר היא שלא ייתכן בין שני האנשים קשר תקין של אישות, ולכך יש שתי השלכות: איסור כרת וממזרות. הממזרות היא תוצאה של מצב בו ייחסו של הוולד הוא לשני אנשים שאין אפשרות של קשר אישות 'חוקי' מבחינה הלכתית ביניהם.

ב. השלכות לאופי היחס בין ממזרות לבין איסורי עריות

ישנן כמה השלכות לאופי היחס בין ממזרות לאיסורי עריות:

1. הגמ' ביבמות (מט-מט:) קובעת שלכולי עלמא אין ממזרות כתוצאה מביאה על נידה או מביאה של בעל על אשתו שזינתה, כיוון שקידושין תופסים במקרים כאלו². דברי הגמ' כאן ברורים - הממזרות היא תוצאה של אי תפיסת הקידושין³.

1 במשנה שם יש מחלוקת לגבי השאלה מתי בדיוק יש ממזרות, ולהלכה נפסק שממזרות קיימת כאשר יש איסור כרת. לקמן יובא דיון לגבי שאר הדעות במשנה.

2 ישנה מחלוקת בין רש"י לבין תוס' בהסבר דברי הגמ' לגבי תפיסת קידושין באשת איש שזינתה:

1. רש"י (מט: ד"ה "ידה תפסי") מסביר שכוונת הגמ' היא לכך שקידושי הבעל אינם פוקעים לאחר שאשתו זינתה.

2. בגמ' ביבמות (מה-מה:) מובאות שלוש דעות מה הדין במקרה של ביאת עבד או גוי על בת ישראל:

א. **הוולד ממזר גם בביאה על אשת איש וגם בביאה על פנויה.** פנויה וודאי אינה מוגדרת כערווה, כך שההסבר לפיו עצם הביאה על איסור הערווה גוררת ממזרות לא תופס כאן. ביאת עכו"ם על בת ישראל מותרת מדאורייתא (ע"ז לו:),⁴ ולכן גם ההסבר לפיו מעשה האיסור החמור גורר ממזרות לא יכול להסביר את הגמ'. ברם, קידושי גוי או עבד אינם תופסים ביהודיה (יבמות מה., רמב"ם הלכות אישות ד:טו), ועל כן על פי ההסבר שהממזרות היא תוצאה של אי תפיסת הקידושין מובנת דעה זו בגמ' - כיוון שקידושי עבד או גוי אינם תופסים, הוולד הנוצר מביאה זו הוא ממזר. אולם, את שני ההסברים האחרים ניתן לבאר על פי פירוש התוס' (יבמות טז: ד"ה "קסבר") לסוגייה, ולפרש שהממזר האמור במקרה זה הוא רק ממזר מדרבנן, אך מדאורייתא אין ממזר בביאת עבד ועכו"ם על פנויה.

ב. **הוולד ממזר רק מביאה על אשת איש.** קידושי גוי או עבד לא תופסים בבת ישראל גם אם היא פנויה, ועל כן הסבר התולה את הממזרות באי תפיסת קידושין, לא מתאים לדעה זו. עם זאת, אשת איש מוגדרת כערווה, ובוודאי שיש איסור דאורייתא לבוא על אשת איש. לכן, ניתן להסביר את החילוק בין אשת איש לפנויה על פי ההסבר לפיו מעשה האיסור החמור גורם לממזרות או על פי ההסבר לפיו עצם הביאה על איסור הערווה גורמת לממזרות.

ג. **הוולד כשר הן בביאה על אשת איש והן בביאה על פנויה.** כאמור, ברור שאשת איש היא ערווה, ועל כן על פי ההסברים שמעשה האיסור החמור גורם לממזרות, או שעצם הביאה על איסור הערווה גורמת ממזרות, לא ברור מדוע הוולד לא יהיה ממזר בביאה על אשת איש. אולם, על פי ההסבר לפיו אי תפיסת הקידושין יוצרת ממזרות, ניתן להבין דעה זו: אין יחוס לגוי ועבד (יבמות סב.), כלומר אין זיקה הלכתית-ביולוגית בין גוי או עבד לבין זרעם (ראה רמב"ם הלכות

2. תוס' (שם ד"ה "סוטה") סוברים שכוונת הגמ' היא לכך שאם הבעל יגרש אותה, הוא יכול אחרי כן לקדשה שוב.

מרש"י ניתן להבין, שמבחינה מהותית ייתכן מצב בו יפקעו קידושין של בעל באשתו, כאשר יחול על האשה איסור שלא היה קיים לפני הקידושין, ואכמ"ל.

3 ברם, ניתן להבין ששם הערווה הוא הגורם לממזרות, והעובדה שקידושין אינם תופסים מהווה סימן לכך שיש כאן איסור ערווה. כאשר קידושין כן תופסים, סימן שאין כאן איסור ערווה, ולכן אין ממזרות.

4 כך על פי תוס' (יבמות טז: ד"ה "קסבר"), אך יתכן שהרמב"ם (הלכות איסורי ביאה יב"א) סובר שביאת עבד על בת ישראל אסורה מדאורייתא, ואכמ"ל.

איסורי ביאה טו:ד). לכן, ניתן להתעלם מן העובדה שאין אפשרות 'חוקית' לזיווג בין הורי הולד, כיוון שמבחינה הלכתית כלל אין לו אב.

3. לדעת רבי עקיבא (יבמות מט.), **ממזרות קיימת לא רק בביאה שעושה כרת, אלא אפילו**

בביאה שעושה מלקות בלבד. במקרים בהם יש איסור לאו בלבד אין איסור ערווה, ולכן על פי ההסברים שהממזרות היא תוצאה של מעשה האיסור החמור או של עצם הביאה על ערווה לא ניתן להבין את ר"ע. על פי ההסבר שממזרות היא תוצאה של אי תפיסת הקידושין, ניתן להסביר את דעת ר"ע: ממזרות נגרמת לא רק במצבים בהם אין הקידושין תופסים, אלא גם במצבים בהם הקידושין תופסים, אך יש בהם איסור, כלומר כל איסור לאו. אולם, יתכן שר"ע סבור שכל איסור לאו של ביאה מוגדר כאיסור ערווה, וכך ניתן להסביר את דעתו גם על פי ההבנות לפיהן מעשה האיסור החמור יוצר ממזרות או שעצם הביאה על איסור הערווה גורמת לממזרות. נראה שהדבר תלוי במחלוקת בגמ' (שם) האם ר"ע מחשיב כממזר וולד מכל ביאה אסורה, או רק מביאה אסורה של קרוב משפחה: אם נבין שר"ע מגדיר ממזר רק משאר בשר, יש יותר מקום לראות זאת כמעין הרחבה של הגדרת שם ערווה, שאיסורו לאו בלבד.

4. לדעת רבי יהושע (שם), **ממזרות קיימת רק בביאה שחייבים עליה מיתת בי"ד.** דעה זו

מתאימה להבנה לפיה הממזרות היא תוצאה של מעשה האיסור החמור, בהקצנה של הצורך לחומרת העבירה. לשאר ההבנות קשה להבין את דעת רבי יהושע: גם איסורי ביאה שאין חיובם מיתה, אלא כרת בלבד, מוגדרים 'איסורי ערווה', ולכן לא ניתן להסביר את רבי יהושע על פי ההסבר שממקד את הממזרות ב עצם הביאה על ערווה. רבי יהושע מודה שגם כאשר אין מיתת בי"ד, אין קידושין תופסים באשה⁵, ועל כן גם ההסבר שממקד את הממזרות באי תפיסת קידושין לא מתאים לרבי יהושע.

5. לדעת אבא שאול, אם יבם לא התכוון בביאת הייבום לשם המצווה בלבד (אלא גם לשם

הנאתו), הולד 'קרוב' להיות ממזר (יבמות לט:). ניתן לראות ביאת יבם על יבמתו ללא טוהר כוונות בביאה כמעשה איסור חמור, ולכן על פי ההסבר לפיו מעשה האיסור החמור גורם ממזרות מובן למה הולד קרוב להיות ממזר. אולם, קשה לראות בשומרת היבם ערווה לגביו, שהרי עקרונית היבם מותר בשומרת היבם, ולכן גם לא ניתן לומר שאין אפשרות 'חוקית' לזיווג ביניהם, ועל כן על פי ההסברים האחרונים, לא מובנת דעת אבא שאול⁶.

5 עיין תוס' כתובות כט: ד"ה "חילולין".

6 הרחבה בהסבר דעת אבא שאול נמצאת בשיעור העוסק ביסודות מצוות יבום - סימן טז.

6. **הזרעה מלאכותית.** ר"מ פינשטיין (אגרות משה אה"ע א:י) פסק שאם אשה נתעברה כתוצאה מהזרעה מלאכותית מזרע של אחד מקרוביה הוולד אינו ממזר⁷, שכן ממזרות נגרמת רק כתוצאה מביאת איסור. ר"מ פינשטיין אומר במפורש שממזרות היא תוצאה של מעשה האיסור החמור, וכשאינן מעשה איסור, כמו במקרה של הזרעה מלאכותית - אין ממזרות.

7 הפסק שם עסק במצב בו כבר יש וולד, אך אין שם התייחסות לשאלה האם מותר או אסור לעשות כך לכתחילה.